

AGNĖ ALEKSAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Žmonės apie *namų ūkį*

2020 m. kovo 16 d. Lietuvoje buvo pirmą kartą įvestas visuotinis karantinas. Jis tęsėsi iki birželio 17 d. Nuo lapkričio 4 d. Lietuva vėl gyvena karantino, kuris turėtų baigtis birželio 1 d., gniaužtuose.

Psichologai pastebi, kad „šiuo laikotarpiu yra padidėjęs žmonių nerimas dėl savo ir artimųjų sveikatos, įvairių apribojimų, finansinių sunkumų, vaikų ugdymo procesų užtikrinimo, todėl dažniau išgyvenamas liūdesys ir pyktis. Patiriamas bejėgiškumas dėl pandemijos sukeltų pasekmių tiesiogiai veikia mūsų psichologinį imunitetą ir keičia bendrą sociumo psichologinę būseną, „įnešdamas“ daugiau streso kasdienėse veiklose“ (Genys 2020). Nuo pandemijos psichologiškai pavargusių visuomenę erzina ir pykdo įvairūs dalykai. Pavyzdžiui, žmonės dirgina padažnėjusi termino *namų ūkis* vartoseną, kaip antai, Z. B. [moteris]: *Aš su ūkiu nebendrauju, nes jo neturiu, Ponia ministre, o bendrauju su savo šeimos nariais ir artimaisiais, ir su visais, ir visada...* (vartosenos pavyzdžių minimaliai pataisyta rašyba ir skyryba. – A. A.); V. N. [moteris]: *reiktų truputį mokytis valdžiai lietuvių kalbos, kad žmonės tvarto ūkiais vadina*; M. R. B. [moteris]: [...] *Gaila Lietuvos, likom tik gyvulių ūkis*; E. K. [vyras]: *Gali eiti į savo ūkį ir prižiūrėti kiaules, bet ne tautai dirbti...*; I. P. [moteris]: *Mes ne ūkis, o ŠEIMA* (Delfi.lt); K. P. [moteris]: *Įdomu, ar kada nors vėl būsime šeimos, o ne ūkiai... buvo tik gyvulių ūkiai, bet ne žmonių...* (15min.lt a), A. B. [vyras]: *Butelio kakliukai, ūkiai, burbulai... kas dar*; A. N. [moteris]: *tai apie savo „avių“ ūkius ir šneka...* (Tv3.lt); A. L. [vyras]: *ši vyriausybė liaudį laiko gyvuliais, šeimas ūkiais* (Lrytas.lt); G. G. [moteris]: *Gal geriau VLKK tegul išaiškina vyriausybei, kad namų ūkis tai galvojai, todėl taip vadinti šeimas yra žeminimas*; Ž. L. [vyras]: *taigi seimui mes ne tik ūkiai, bet ir burbulai, kai girdėjau per LNK* (15min.lt b).

Piktų reakcijų pagausėjo nuo tada, kai Vyriausybė, aiškindama bendravimo ribojimus, ėmė kalbėti apie *namų ūkius* ir jų *socialinius burbulus*. Ekstremaliomis sąlygomis žmonėms reikia aiškių, suprantamų taisyklių ir rekomendacijų. Be platesnių komentarų į viešąją vartoseną paleisti siauros srities terminai apsunkino ir taip gana painių, nuolat kintančių reikalavimų suvokimą. Galima daryti prielaidą, kad daliai visuomenės žodis *ūkis* asocijuojasi su Džordžo Orvelo (George Orwell) kūrinium „Gyvulių ūkis“ ir jo vartoseną kelia pasipiktinimą, žeidžia.

Padažnėjusi *namų ūkio* vartoseną ir įvairios šio termino vartojimo kontekstų interpretacijos lėmė, kad jis pateko ir į 2020 m. Metų žodžio ir Metų posakio rinkimų sąrašą (Urnėžiūtė 2021).

Tarp gausybės komentarų esama ir vieno kito, kuriuo norima pamokyti, apšviesti visuomenę, kad piktintis nėra reikalo: D. B. [moteris]: *Lietuvoje ir kitose šalyse teisi-*

nėje praktikoje visada buvo vartojamas žodis „ūkis“, poz. įrodinėjant, kad gyvena kartu, užgyveno turtą kartu, teismo proceso metu visada sakydavo „vedė“ arba „turėjo“ bendrą šeimos ūkį, ir niekada niekam tai neužkliuvo, ir niekas nebandė įrodinėti, kad žodis „ūkis“ vartotinas tik kalbant apie galvijus. Gal jau laikas Lietuvos piliečiams (kai kuriems) nustoti ieškoti smegenų ten, kur jų nebūna... (15min.lt b); n*****a [slapyvardis]: Todėl, kad dabar tiek įvairių gyvenimo ir sugyvenimo formų, kad nebeišvardinsi visų... Tai ir lieka **namų ūkis**...; d****i [slapyvardis]: **Namų ūkis** yra teisinis apibrėžimas dešimtmečius, ne dėl koronos jis buvo išrastas.

Lietuvos Respublikos Terminų banke (toliau – TB) pateiktas terminas *namų ūkis* (plg. angl. *household*, pranc. *ménage*, vok. *Haushalt*) apibrėžiamas kaip „atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė viename būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas ir bendrai apsirūpina gyventi būtinomis priemonėmis“. Šis statistikos terminas aprobuotas 2003 m. birželio 16 d. (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1177/2003 dėl Bendrijos statistikos apie pajamas ir gyvenimo sąlygas). Įteisinta ir daugiau su *namų ūkiu* susijusių terminų, pavyzdžiui, *namų ūkio vartojimo išlaidos* (plg. angl. *consumption expenditure of household / household consumption expenditure*, pranc. *dépense de consommation des ménages*, vok. *Konsumausgaben der Haushalte*) – tai „namų ūkio piniginės ir natūrinės išlaidos vartojimo prekėms ir paslaugoms įsigyti“ bei „namų ūkio disponuojamosios pajamos“ (plg. angl. *disposable income of household / household disposable income*, pranc. *revenu de consommation des ménages*, vok. *verfügbares Einkommen der Haushalte*) – tai „bendrosios namų ūkio pajamos atskaičius pajamų mokesčių, nuolatinius turto mokesčius, darbuotojų, savarankiškai dirbančių asmenų ir bedarbių (jei taikoma) privalomojo socialinio draudimo įmokas ir reguliarius perveidimus kitiems namų ūkiams“.

Terminas *namų ūkis* – palyginti naujas, iki pandemijos vartotas tik tam tikrų sričių specialistų. Kad jo vartoseną gali kelti problemų, išžvelgė Jonas Klimavičius, prieš 20 metų rašydamas apie tada parengtą „Europos žodyną“ (EUROVOC):

„... šeima ir *namai* – amžiais neperskiriami: namų galva – net *šeimininkas*, o savo srityje – *šeimininkė*. Bet štai į *šeimą* įsiveržia *ūkis* ir sako: *household* – „grupė po vienu stogu gyvenančių asmenų, kurie tvarko bendrą namų (šeimos) turtą ir kartu gamina, siekdami patenkinti kasdienes poreikius; namų ūkį gali turėti ir atskirai savarankiškai gyvenantis asmuo“ (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999) – tai dar gerai, kad Žodynas prirašo ir antrą: *namų ūkis*; *šeimos ūkis*“ (*Gimtoji kalba*, 2001, nr. 12, p. 15).

Terminas *namų ūkis* – oficialus, stilistiškai neutralus statistikos terminas, kurio vartojimas negali būti siejamas su siekiu ką nors pažeminti ar įžeisti. Antra vertus, visuomenei skirtų pranešimų kalba turėtų būti aiški, nekelti nereikalingų emocijų ir interpretacijų, reikėtų rasti būdų, kaip paaiškinti kai kam galbūt negirdėtus, nesuprątamus terminus.

Rašytoja Dalia Staponkutė viename interviu ši sudėtingą laikotarpį – karantiną – prilygino stovinčiam vandeniui, kuris klampina (Puteikis 2020), tačiau pakaktų visiems labiau įsiklausyti, įsikaityti ir tai galėtų tapti tuo atspirties tašku, kurį pasiekę neklam-pintume kitų ir patys neklimptume į blogų emocijų liūną.

Literatūra ir šaltiniai

- Bilotaitė primena: keičiasi judėjimo, bet ne bendravimo taisyklės, *Delfi.lt* (*Facebook.com* paskyra), 2021 04 06.
- Genys L. 2020: Psichologė davė 9 patarimus, ką reikia padaryti kasdien per karantiną, *Lrytas.lt*, 2020 12 11.
- I. Šimonytė sureagavo į kritiką dėl komunikacijos: „Nepykit, bet aš penkis mėnesius daugiau nieko nesiaiškinu“, *Lrytas.lt* (*Facebook.com* paskyra), 2021 04 08.
- Iš SAM – naujausia informacija apie koronavirusą po šventinio Velykų savaitgalio, *15min.lt* a (*Facebook.com* paskyra), 2021 04 07.
- Puteikis V. 2020: Rašytoja D. Staponkutė: „Karantinas – kaip stovintis vanduo: klampina, atima laisvę“, *Bernardinai.lt*, 2020 05 16.
- TB – Lietuvos Respublikos Terminų bankas. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt/>.
- Tiesiogiai iš Vyriausybės: Ingridos Šimonytės komentarai, *Tv3.lt* (*Facebook.com* paskyra), 2021 04 07.
- Urnėžiūtė R. 2021: Metų žodžio ir Metų posakio rinkimai: „Namų ūkis“, *Alfa.lt*, 2021 02 17.
- Vinted.lt* forumas. Prieiga internete: <https://www.vinted.lt/>.
- VLKK pateikė naują žodžio „pederastas“ reikšmės išaiškinimą – šis žodis menkina ir yra nevertotinas, *15min.lt* b (*Facebook.com* paskyra), 2021 04 14.